

ВСТУП

Роки незалежності Української держави відзначені бурхливим процесом наукового дослідження історії національного державного та правового життя. Інтерес до історії національного права викликаний прагненням ліквідувати “білі плями”, чиє виникнення та існування певною мірою було пов’язане з тривалими попередніми заборонами ідеологічного характеру щодо дослідження українського права; іншим чинником, що зумовив інтерес до правового минулого, стало усвідомлення необхідності відтворити об’єктивну, неупереджену картину генези та еволюції національної правової системи для визначення потенційних можливостей її подальшого розвитку.

У цьому зв’язку аналіз судової системи та судового процесу на українських землях Великого князівства Литовського є корисним і актуальним у декількох аспектах. Важливим чинником необхідності звертання до історії української правової системи литовського періоду є той факт, що період другої пол. XIV – першої пол. XVI ст. був визначальним для формування українського права як європейського за змістом і спрямованістю. Актуальність цього дослідження також вбачаємо в тому, що протягом останніх десятиліть відбулося накопичення значних за обсягом і принципових за значенням теоретичних набутків як у правознавчих, так і в суміжних науках (історії, філософії, соціології, політології, юриспруденції). Крім того, відмова від ідеологічних обмежень дала змогу оцінювати історичні процеси не тільки з марксистських позицій, а з урахуванням можливостей інших підходів. Це вимагає теоретичного переосмислення фактів і явищ доби, яка розглядається, на основі сучасних теоретичних та методологічних досягнень.

Метою монографічного дослідження є відтворення повної картини судової системи українських земель у складі Великого князівства Литовського, з’ясування її місця та ролі у правовій системі Литовсько-Руської держави.

Відповідно до цього у монографії поставлені такі задачі:

- виявити зв’язок еволюції судової системи з еволюцією державного і суспільного життя Великого князівства Литовського;
- систематизувати і класифікувати види судів; обґрунтувати запропоновану класифікацію;
- реконструювати кожен з видів судів, уточнити їхню генезу, склад, компетенцію, функціонування, роль і місце в судовій системі;

- зробити висновки щодо характеру судової системи на різних етапах її розвитку;
- відтворити картину судового процесу в українських судах, зокрема на основі вивчення судових актів визначити і проаналізувати склад кожного з видів судів, уточнити етапи судового процесу, систематизувати судові докази;
- проаналізувати специфічні риси судового процесу в різних видах судів;
- встановити основні напрямки та характер еволюції судового процесу;
- визначити співвідношення споконвічного та запозиченого в судовій системі та судовому процесі Великого князівства Литовського.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які склалися на українських землях у досліджувану добу.

Предметом дослідження є генеза, устрій і функціонування, а також процес розвитку судової системи і судового процесу на українських землях у складі Великого князівства Литовського.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з другої пол. XIV ст. до кінця 80-х рр. XVI ст., тобто з часу входження українських земель до складу Великого князівства Литовського до впровадження III Статуту Великого князівства Литовського (1588 р.).

Територіально дослідження окреслюється межами земель Волинської, Київської і східної частини Поділля, які у складі Великого князівства Литовського згодом утворили Волинське, Київське і Брацлавське воєводства, і чия правова система і після входження до Корони Польської по Люблінській унії 1569 р. базувалася на Статуті Великого князівства Литовського 1566 року.

При написанні монографії використано традиційні, класичні методи історико-правового дослідження. Для реконструювання загальної картини генези суду і судочинства, для упорядкування фактів і явищ досліджуваної доби було використано предметно-хронологічний метод. За допомогою формально-логічного методу було узагальнено зібраний фактичний матеріал та зроблено висновки щодо особливостей функціонування того чи іншого виду суду. Системно-функціональний і системно-структурний методи використовувалися при встановленні і простеженні структурних зв'язків між явищами та фактами, які мали місце у функціонуванні судів, а також допомогли реконструювати судову систему як цілісність. Історико-порівняльний метод застосовувався при виявленні співвідношення споконвічного і запозиченого в українській судовій системі. Встановленню органічних зв'язків між суспільно-

державними процесами Великого князівства Литовського і еволюцією його правової системи, зокрема суду і судочинства, сприяв соціологічний метод. Статистичний метод і метод кількісного та якісного аналізу використовувалися при аналізі та обробці матеріалів судових актів. Без залучення герменевтичного методу неможливо було б осмислити сутність нормативних правових, а також правозастосовчих актів, матеріалів судової практики.

Теоретичною основою монографії стали фундаментальні положення, сформульовані в працях теоретиків права, істориків, політологів, соціологів С.С. Алексєєва, Е. Аннерса, Г.Дж. Бермана, М. Блока, П. Вандича, М. Вебера, Т.В. Кашаніної, Г. Кельзена, Д.А. Керімова, Г.В. Мальцева, Л.О. Морозової, Ю.М. Оборотова, М.П. Орзіха, К. Поппера, П.М. Рабиновича, Г. Ріккерта, Н. Старченко, А.Дж. Тойнбі, Ф.А. Хайека, Є.О. Харитонова, Н.М. Яковенко, О. Ярмиша. Вказані положення стосуються концепцій типології цивілізацій, моделей розвитку суспільства, принципів структурної організації органів державної влади, умов і можливостей суспільних і правових взаємовпливів тощо.